

Od Marxa po Gaiu alebo od „teológie oslobodenia“ po „ekológiu oslobodenia“

Agnieszka Stelmachová

6. decembra 2021 ✚ **História**

Zdroj: Pixabay

Samuel Gregg z Acton Institute, špecializujúci sa na analýzu ekonomických doktrín, prirodzeného zákona a etiky, si myslí, že pred tridsiatimi rokmi, keď svet oslávil pád komunizmu vo východoeurópskych krajinách, významní predstavitelia teológie, ktorí v Latinskej Amerike od konca 60. rokov minulého storočia brali marxizmus vážne, mali veľký problém. Vyriešili ho tak, že premenovali „teológiu oslobodenia“ na „ekológiu oslobodenia“.

Hnutie „teológie oslobodenia“ nebolo nikdy monolitické. Najväčší vplyv naň však mali marxistické idey. Potvrďuje to o. i. štúdia Gustava Gutiérreza: *A Theology of Liberation: History, Politics, Salvation*. Marxistické vplyvy sú ešte výraznejšie v textoch Leonarda Boffa či Jona Sobrina.

„Pád socializmu vo východnej Európe predstavoval vážnu výzvu pre tých, ktorí sa spoliehali na marxistickú analýzu. Zatiaľ čo mnohí tvrdili, že sovietsky blok sa odklonil od marxistických ideálov, tieto systémy vyjadrovali kľúčové marxistické tézy,“ píše Gregg.

Rok 1989 však nevedol niektorých „teológov oslobodenia“ k tomu, aby prehodnocovali základné predpoklady marxizmu. Mnohí z nich obrátili svoju pozornosť na ekológiu. Gregg poznamenáva, že *„medzi vecami, ktoré sme sa dozvedeli v súvislosti s Amazonskou synodou, je hĺbka, do akej sa tieto idey zakorenili v latinskoamerickom katolicizme.“*

Ekologické oslobodenie

Spomedzi „teológov oslobodenia“, ktorí prešli na tzv. „ekológiu oslobodenia“, najďalej zašiel Leonardo Boff, ktorý sa pokúšal stiahnuť katolicizmus do oparu ekologickej ideológie.

V *Cry of the Earth, Cry of the Poor* (1997) Boff tvrdil, že Cirkev *„nemôže zamykať veriacich do dogiem a kultúrnych foriem. Musí slúžiť ako organizované miesto, v ktorom možno ľudí povzbudzovať, sprevádzať a pomáhať im vyjadrovať ducha doby.“*

To, že „duch doby“ nie je vždy v zhode s pravdou o Bohu, nie je pre Boffa problém. V každom prípade „duchom doby“, prinajmenšom pre autora, bol variant tzv. hlbkej ekológie, ktorá kladie všetky bytosti na jednu úroveň, podporuje panteizmus a New Age. Napríklad v knihe z roku 1997 Boff tvrdil, že *„Zem nie je planéta, na ktorej existuje život... Zem neobsahuje život. Týmto životom je živý superorganizmus: Gaia.“*

Hypotézu Gaia prvýkrát formuloval chemik James Lovelock v 70. rokoch minulého storočia. Odvtedy prenikla do ďalších disciplín vrátane teológie. Boff viackrát pripustil, že *„vízia Jamesa Lovelocka... nám pomohla uvidieť nielen to, že na Zemi existuje život, ale že samotná Zem je živým organizmom.“*

Lovelock tvrdil, že všetky živé bytosti (zvieratá, rastliny atď.) na Zemi efektívne spracúvajú anorganické zlúčeniny (kyslík, kovy atď.), vďaka tomu sa planéta dokáže samoregulovať – a možno je dokonca samoregulačnou bytosťou, ktorá obsahuje všetky potrebné prvky života za predpokladu, že do nej ľudia príliš nezasahujú.

Koncom 90. rokov bola táto hypotéza podrobená verifikácii zo strany vedcov, ktorí si napríklad všimli, že teória Gaie nedokáže vysvetliť skutočnosť, že niektoré časti prírodného sveta mali škodlivý vplyv na iné časti životného prostredia. Stručne povedané, v prírode jestvovala značná disharmónia, na ktorú človek nemal nijaký dosah.

Iní vedci kritizovali nevedecké a teleologické aspekty Lovelockovej teórie Gaie. Z pomenovania sú zrejmé pseudonáboženské konotácie. „Gaia“ je meno gréckej bohyne, pričom v gréckej mytológii Gaia (ktorá sa v rímskych mýtoch nazýva Terra) zosobňuje samotnú Zem. Dr. Gregg pripomenul, že pripisovanie božského postavenia Božiemu stvoreniu a nie samotnému Bohu je obyčajný panteizmus.

Kľúčom k Boffovej teórii Gaie je jeho tvrdenie, že ľudia uznávajú, že nie sú iba *homo sapiens* (rozumní ľudia), ale tiež, ako tvrdí, *homo demens* (šialení ľudia), čiže druh, ktorého „šialenstvo“, „nepríčetnosť“ sa prejavuje v tom, že ostatné prvky prírody neuznáva za rovnocenné so sebou.

Základom Boffovej „ekológie oslobodenia“ je preto akési biologické rovnostárstvo. V nadchádzajúcej „ekologickej a spoločenskej demokracii“, hovorí autor, náboženstvo bude podporovať idey, že *„nielen ľudia sú občanmi, ale všetky bytosti... Demokracia sa v tejto súvislosti týka biodiverzity i kozmokracie.“*

Nevie sa, čo by mali mať rastliny, zvieratá, ľadovce, ohne či kovy z občianstva v Boffovej „biorepublike“, píše Dr. Gregg. Veď nemajú rozum a slobodnú vôľu. Boff však načrtol jasnú politickú štruktúru svojej ekologickej demokracie. Mala by všetkých zomknúť okolo *„globálnych orgánov ako je OSN a jej osemnásť špecializovaných agentúr a štrnásť programov po celom svete“*.

Cieľom je – čo sa už deje, vzhľadom na početné dokumenty OSN o klíme – vysoko centralizovaný prístup zhora nadol k environmentálnym otázkam a politike. Rovnako ako v časoch pred Gaiou, zdá sa, že zásada subsidiarity nemala významný vplyv na Boffove idey – komentuje autor.

Zdroj: wikimedia commons

Raj na zemi

„Existuje ešte jedna oblasť ekológie oslobodenia, ktorá bola uvedená do teológie oslobodenia pod vplyvom marxizmu. Týka sa tendencie imanentizovať eschatón, použijúc výraz politológa Erica Voegelina,“ píše Gregg.

Jednou z charakteristických črt mnohých verzií „teológie oslobodenia“ pred rokom 1989 bolo ich relatívne mlčanie na tému života po smrti, o ktorom učí kresťanstvo. Nie preto, žeby ich autori týchto koncepcií boli jednoducho popierali. Oni sa totiž takmer výlučne zameriavali na pozemskú nespravodlivosť rôzneho druhu a na boj proti nej. Mnoho „teológov oslobodenia“ dokonca predstavovalo tradičné kresťanské učenie o utrpení navlas rovnakým spôsobom, ako Marx prezentoval náboženstvo: to znamená ako racionalizáciu nespravodlivého *status quo*, ktoré znecitlivuje ľudí voči štrukturálnej nespravodlivosti v ich prostredí.

Niektorí „teológovia oslobodenia“ tvrdili, že odstránenie všetkých represívnych štruktúr by viedlo k prirodzenejšiemu stavu vecí, to znamená k svetu bez odcudzenia, ktorý by bol podivuhodne podobný pozemskej utópii.

Podobné modely prenikajú do myslenia niektorých „ekológov oslobodenia“. V rozhovore z roku 2016 Boff uviedol, že intelektuálne a ekonomické revolúcie 17. a 18. storočia *„viedli k predstave, že si treba podrobovať ľudí a Zem. Zem sa už nepovažovala za veľkú živú Matku. Namiesto toho sa berie ako čosi, čo môžu ľudia používať na akumuláciu bohatstva.“*

Z tohto hľadiska bolo životné prostredie v dobách pred osvietenstvom a kapitalizmom „prívetivé“, svet takmer neskazený a pre ľudí prirodzene pohostinný.

Takéto tvrdenia sú historicky sporné. Ľudia intenzívne využívali – a často zneužívali – svet prírody už dávno pred 17. storočím. Platí to pre predkresťanské domorodé spoločenstvá. V knihe *A God Within* (1973), René Dubos, nositeľ Pulitzerovej ceny, ilustroval, ako Mayovia spôsobili obrovské ekologické škody v celom južnom Mexiku a v Strednej Amerike dávno pred jeho dobývaním zo strany Španielska. Tieto krajiny nikdy nepočuli o Izákovi Newtonovi, Adamovi Smithovi alebo trhovej ekonomike – komentuje Gregg.

Všeobecne sa dá povedať, že „ekológia oslobodenia“ má výslovne romantický aspekt. Jej priaznivci sa zdráhajú pripustiť, že s ľuďmi alebo bez nich svet prírody nie je symfonickým rajom. Napríklad zvieratá zďaleka nie sú voči sebe láskavé. Milióny druhov zmizli bez zásahu človeka. Okrem toho už tisícročia príroda spôsobuje ľuďom veľké škody v dôsledku nepredvídaných udalostí ako sú zemetrasenia. Tvrdenie, že životné prostredie je akosi prirodzene priateľské a samoregulačné, s výnimkou prípadov, keď ho ľudia narušajú,

jednoducho nie je pravdivé – konštatuje autor.

K tomu treba dodať, že ani judaizmus pred osvietenstvom, ani kresťanstvo nikdy nepovažovali rastliny či zvieratá za rovnocenné ľuďom, nehovoriac už o božskom štatúte priznávanom „Matke Zemi“. V skutočnosti kresťanstvo pomohlo desakralizovať svet prírody, zmiesť pohanské náboženstvá Grécka, Ríma, Egypta a Babylonu, ktoré iracionálne pripisovali božské vlastnosti živlom ako je voda a činnostiam ako je vojna.

„Bezpochyby Sväté písmo predstavuje stvorený svet ako dobrý. Nepredstavuje však prírodný svet ako dokonalý, ani netvrdí, že príroda je vo svojej podstate lepšia, alebo že je rovná človeku: je to klzký svah, ktorý vedie k synkretizmu a pohanstvu,“ – poznamenáva Gregg.

Existuje však ďalšia dôležitá podobnosť medzi včerajšou „teológiou oslobodenia“ a dnešnou „ekológiou oslobodenia“. Ani jednej ani druhej sa nepodarilo zabrániť odchodu Latinskej Ameriky od katolicizmu.

Tento jav má viacero príčin, ale významnú rolu zohráva určite to, že mnoho teológov a ekológov oslobodenia spája spásu s politikou. V komentároch napísaných v roku 1984 Joseph Ratzinger poznamenal, že väčšina „teológov oslobodenia“ bola presvedčená, že mimo politiky už nie je nič, čo by mohlo existovať. Preto každá teológia, ktorá nebola „praktická“, čiže nebola zásadne politická, bola považovaná za... „idealistickú“. Bola odsudzovaná ako „*nástroj utláčateľov na udržanie moci*“.

Súdaci podľa ich textov, mnohí „ekológovia oslobodenia“ zaujímali takéto stanovisko – hovorí Dr. Gregg. A ďalej vysvetľuje: *„Problém je v tom, že politika nemôže odpovedať na posledné otázky týkajúce sa života, smrti, dobra, zla a pôvodu a konečného cieľa ľudstva, ktoré sužujú každého človeka. Možno jedným z dôvodov, prečo niektorí Latinskoameričania prijali rôzne evanjelikálne vyznania, je ten, že mnohí dávajú na prvé miesto Krista a nie politiku. Toto je však ponaučenie, ktoré si niektorí ekológovia oslobodenia z Latinskej Ameriky a ich cirkevní spoločníci na cestách ešte nevzali. A podobne ako v prípade teológie oslobodenia, dôsledky škôd spôsobených radikálnou ekológiou oslobodenia spochybňujúcou schopnosť, ba dokonca záujem katolicizmu evanjelizovať Latinskú Ameriku, budú pravdepodobne hlboké a trvalé“* – uzatvára autor.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/od-marxa-po-gaiu-od-teologie-oslobodenia-po-ekologiu-oslobodenia/>